

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

**«ХАЛЫҚ ТАРИХ ТОЛҚЫНЫНДА»
БАҒДАРЛАМАСЫ АЯСЫНДА ОТАН ТАРИХЫН
ОҚЫТУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ»**

«Фараби оқулары»
республикалық ғылыми-тәжірбиелік конференция
(3-4 сәуір 2014 жыл, Алматы қаласы)
МАТЕРИАЛДАРЫ

МАТЕРИАЛЫ
республиканской научно-практической конференции
«Фарабиевские чтения»
**«АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ИЗУЧЕНИЯ
ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ИСТОРИИ В РАМКАХ ПРОГРАММЫ
«НАРОД В ПОТОКЕ ИСТОРИИ»
(г. Алматы, 3-4 апреля 2014 года)**

Алматы 2014

Алтаев А.Ш. Идея «Мәңгілік ел» и проблемы укрепления общеказахстанской идентичности.....	90
Қартабаева Е.Т. Түркі өркениеті: теориялық-методологиялық аспектісі.....	94
Жумадил А.К. Становление Российской дореволюционной историографии кочевников Евразии.....	100
Ноянов Е.Н. Сақ-скиф тайпаларының парсы патшасы I Дариймен жүргізген соғысы.....	106
Солтиева Б.Ш. Қазақ құсбегілерінің түз қырандарын ұстаудағы амалдары мен әдістері.....	110
Майданали З. Социокультурное взаимодействие кочевых объединений и оседлоземледельческого населения Евразии (историография проблемы).....	113
Тасилова Н.А. «Қазақстан жолы-2050: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Елбасы жолдауындағы «Мәңгі ел» идеясының тарихи маңызы.....	117

Үшінші секция/ Третья секция

«Қазақ елі» мемлекеттілігінің қалыптасуының өзекті мәселелері Актуальные проблемы становления государственности «Қазақ елі»

Махат Д. А. Қазақ мемлекеттілігі мәселелері – XX ғасыр басындағы қазақ баспасөзі беттерінде.....	121
Сұлтанбаева Гулмира Экспедиция «Қазақ елі» - путь к казахскому ренессансу.....	126
Қаражан Қ.С. Тыңға – 60 жыл: нәтижелері мен тарихи тағылымы.....	133
Чатыбекова К.К., Іздібаева Г. Из истории культуры казахского народа.....	136
Кәрібаев Б.Б. «Қазақстан» атауының пайда болуы және жазба деректерге енуі жөнінде.....	140
Алтаев А.Ш. Актуальные проблемы генезиса казахской государственности и власти.....	145
Жаппасов Ж.Е. Дореволюционная историография казахско-русских отношений в XVI-XIX веках.....	148
Ахметжанова А.Т. Инкорпорирование административных реформ 60-х годов XIX века в Казахстане.....	152
Қозғамбаева Г.Б. Монғолиядағы қазақ диаспорасының зерттелу тарихынан	156
Сармурзина Г.А., Буслаева А. Из истории депортации поляков.....	161
Жұрмабаева Р. К. Тәуелсіздік жолындағы 1916 жылғы ұлт-азаттық көтеріліс.....	165
Уразбаева А.М., Хасанаева Л.М. Научное обоснование классификации документов (на примере документов Киробкома).....	168
Жұмадил М.Т. XX ғасырдың 20-30-шы ж.ж. кенестік Қазақстандағы мәдени үдерістер.....	171
Удербасова С.К. Учебные заведения Туркестанского региона в подготовке казахских чиновников для региональной администрации.....	174
Смағұлов С. Қазақ елі мемлекеттілігін құру мен оның негіздерін жетілдіру ісіндегі президенттік институттың орны мен ролі.....	177
Нұртазаева А.Б. Бекежан Сүлейменовтің өмірі мен қызметі.....	181
Абдукадыров Н.М. Ресей елшісі П.А.Толстойдың осман империясындағы дипломатиялық қызметі.....	183
Қошымова А. О. Халыққа ұран болған тұлғалар.....	188
Ноянов М. Е. Қазақстан Республикасында астық өндірудің жетістіктері мен перспективалары.....	191
Лочи Ю.С. Специфика социально-экономических систем как объекта документоведческих исследований.....	195

1. Чокан Валиханов. Избранные произведения. /Сост.: Мажитов С.Ф., Анес Г.К., Валиханов Э.Ж. – Алматы: Изд-во «Арыс», 2009.
2. Алтынсарин И. О «Временном положении об управлении в степных областях» 1868 г. /Соб.соч.: В 3 т. – Алма-Ата: АН КазССР, 1975.
3. Осеков Б.К. Организация и деятельность Степной комиссии (1865– 1868 гг.): автореф. дисс.... канд. ист. наук. – М.: 1987.
4. Бекмаханова Н.Е. Многонациональное население Казахстана и Киргизии в эпоху капитализма (60– е годы XIX в. – 1917 г.). – М.: Наука, 1986.
5. Асфендияров С.А. История Казахстана (с древнейших времен). – Алматы: Санат, 1998.
6. Сулейменов Б.С. Подготовка реформы 1867-1868 годов в Казахстане. Вестник АН КазССР. – 1951. – № 2.
7. Жиренчин К.А. Политическое развитие Казахстана в XIX – нач. XX веков. – Алматы: Жеты жаргы, 1996.
8. Абдрахманова Б. История Казахстана: власть, система управления, территориальное устройство в XIX веке. – Астана: Ел-орда, 1998.
9. Степной край Евразии: Историко-культурные взаимодействия и современность. Тезисы докладов и сообщений IV Международной научной конференции, посвященной 170 –летию со дня рождения Г.Н. Потанина и Ч. Ч. Валиханова. – Омск: ОмГУ, 2005.
10. История колонизации Казахстана в 20- 60-х годах XIX века. – Алматы: Мектеп, 2009.

Г.Б.Қозғамбаева
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-нің
археология этнология және
музеология кафедрасының доценті, т.ғ.к

МОНГОЛИЯДАҒЫ ҚАЗАҚ ДИАСПОРАСЫНЫҢ ЗЕРТТЕЛУ ТАРИХЫНАН

Қазақ ұлтының үштен бірі жақын және алыс шет елдерде өмір сүреді. Ұлтымыздың диаспора деп аталатын осы бөлігінің тағдыры, мәдениеті, тарихы, болашағы туралы мәселе қазақ зиялыларын, саясаткерлерін, ғалымдарын толғандыруға тиіс екені ешқандай дау тугызбайтыны анық.

Қазақ диаспорасының тарихын ғылыми тұрғыдан зерттеп, оның бүгінгі тағдырына қорытынды жасап, келешегін болжау қоғамтанушы ғалымдардың алдында тұрған өзекті мәселе. Тарих ғылымы саласында жіберілген актандақтарды қайта қарап, көптеген оқиғаларға объективтік-шындық принципі тұрғысынан жаңаша қорытынды жасауда тарихшылар соңғы жылдары біраз жетістіктерге қол жеткізді. Сондай –ақ республикамызда іске асырылып отырған «Шетелде тұратын отандастарды қолдаудың мемлекеттік бағдарламасы» негізінде шетелдегі отандастардың әлеуметтік-экономикалық жағдайларына, тұрмысына, демографиялық үрдістеріне кешенді зерттеулер жүргізу мәселелеріне басымдылық берілген. Осы тұрғыдан алғанда, Моңғолиядағы қазақ диаспорасының тарихын, әлеуметтік-экономикалық жағдайын, мәдениетін, олардың кешегісі мен бүгінгіне ғылыми зерттеулер жүргізу Отандық тарихта өзекті мәселелердің бірі болып саналады.

XX ғасырдың 90-жылдардың басында КСРО - да, сондай-ақ Моңғолия мемлекетінде болған саяси және әлеуметтік өзгерістер, 70 жыл өмір сүрген тоталитарлық жүйенің құлауы, демократияның өрістеуі республикалардың ыдырауына тәуелсіз

мемлекеттің орнауына, халықтардың ұлттық сана сезімінің оянуы т.б. оқиғалар моңғол жеріндегі қазақтардың атамекенге көшіп келуіне үлкен септігін тигізді.

1991 жылдан бері Моңғолиядағы қазақтар атамекеніне орала бастады. Бүгінде, Қазақстанға 90 мыңға жуық қандастарымыз қайтып оралды, ал Моңғолияда 100 мыңға жуық қазақ өмір сүруде. Шетелдерде тұратын қазақтармен тұрақты байланыс орнату, оларға қолдау көрсету сияқты игі шаралар іске асырылып келеді.

Моңғолиядағы қазақ диаспорасы туралы жарияланған еңбектер мен ғылыми зерттеулерге талдау жасасақ, онда шетелдік және жергілікті ғалымдардың еңбектерін атауға болады.

Моңғолиядағы қазақ диаспорасының пайда болып, қалыптасу мәселесіне байланысты XIX ғасырдың аяғы – XX ғасырдың басында Шыңжаң өлкесін, Моңғолияның батыс бөлігін зерттеген орыс саяхатшылары мен ғалымдары құнды деректер қалдырған. Олардың қатарына Г.Н.Потанин, Г.Е.Грумм-Гржимайло, В.В.Бурдуков, В.В.Сапожников, А.Н.Казнаков, М.В.Певцов[1]. Жоғарыда көрсетілген орыс саяхатшы ғалымдардың еңбектерінде моңғол еліне қазақтардың қоныстануы, салт-дәстүр, әдет-ғұрпы жайлы берілген мәліметтеріне сүйене отырып, ондағы қандастарымыз туралы зерттеулер жүргізуде деректік маңызы зор. Грумм-Гржимайло «Моңғолиядағы қазақтар XIX ғасырдың алпысыншы жылдарында Алтай тауына келе бастаған еді. Енді міне, олардың көшінің алды Қобда мен Бұянтұға ілініпті», – деп жазады [2, 38-39 б].

XIX ғасырдың екінші жартысында Моңғолия жеріне барып мекендеген қазақтардың бір бөлігінің тарихын зерттеуде жергілікті ғалымдардың да өзіндік үлесі мол. Солардың бірегейі тарих ғылымдарының докторы, профессор Ә. Мініс, ол 1973 жылы Мәскеу қаласында «МХРП-ның феодалдық экономикалық үстемдігін жою үшін жүргізген күресі», - деген тақырыпта докторлық диссертация қорғаған. Ғалымның А. Сараймен бірлесіп жазған «МХР Баян-Өлгей аймағының қазақ халқы тарихынан», - деген еңбегі 1960 жылы қазақ және моңғол тілінде жарық көрді[3]. Кітап - моңғол еліндегі қазақ диаспорасы тарихынан сөз қозғаған алғашқы еңбектердің бірі. Авторлар еңбекте көптеген мұрағат құжаттарын, жазба әдебиеттерді, көне-көз қариялардың естеліктерін пайдаланған. Еңбекте қазақтардың бір бөлігінің Алтай мен Қобда өлкесін мекендеген уақыты, себептері, қоғамдық-экономикалық құрылымы, моңғол халық революциясына қатысуы талданып, жүзеге асырылған әлеуметтік-экономикалық өзгерістерге әр қырынан баға берілгендігімен құнды.

Моңғолиядағы қазақтардың тарихын әр қырынан зерттеуде ғалым А.Сарайдың 1991 жылы «Революциядан бұрынғы қазақ халқы» атты еңбегі жаңа деректермен, пікірлермен толықтырылған, көрсетілген тақырыптың бір сыпыра маңызды мәселелеріне жаңа көзқарас тұрғысынан баға берген[4]. Моңғолия қазақтарының тарихи тақырыбына қалам тартқан еңбектердің ішінде бұл зерттеудің маңызы зор.

Моңғолиядағы қазақтардың ішінен шыққан партия қайраткері С.Хабшай 1976 ж. «Баян-Өлгей аймағында партия ұйымдарының құрылуы», деген кітапты моңғол тілінде басып шығарды [5]. Онда, МХР партиясының жергілікті ұйымының тарихы жөнінде біраз деректер беріледі.

Ислам Қабышұлы 1978 жылы «Керейлер керуені», 1980 жылы «Моңғолия қазақтарының тарихы», - деген еңбегі Моңғол Халық Республикасының алпыс жылдығына, Баян-Өлгей аймағының қырық жылдық тарихына арналып жазылған, 1997 жылы «Қазақ қауымы»- деген еңбектері[6] кітап болып шықты. Ғалымның еңбектері көпшілік оқырмандарға арналған, онда Моңғолиядағы қазақтар және олардың рулық құрамынан мәліметтер берілген.

Белгілі тарихшы, профессор З.Қинаятұлы 1995 жылы жарық көрген «Жылаған жылдар шежіресі», - деген еңбегінде, Моңғолиядағы қазақ диаспорасы тарихынан көптеген мәліметтер келтіреді, олардың өткені мен болашағына байланысты өткір

пікірлер айтып, орынды ой толғайды. Бұл еңбек бұрынғы тоталитарлық жүйе кезінде коммунистік идеология тұрғысынан бұрмаланған қазақ диаспорасы тарихына бүгінгі көзқарас тұрғысынан уақыт талабына сай қорытындылар жасауымен бағалы. Автордың қазақ диаспорасының атамекенге бет түзеуі оның себеп-салдары, қазақ халқының болашағы туралы ой-толғаулары өте нанымды, әрі дәлелді[7]. Сонымен қатар З.Қинаятұлының 2001 жылғы «Моңғолиядағы қазақтар» (I том), ал 2007 жылғы «Моңғолиядағы қазақтар» (II томы) деген еңбектері тарихи, социологиялық және статистикалық мәліметтермен, яғни әр жақты зерттеулерге сүйеніп жазылғандықтан, Моңғолиядағы қазақ диаспорасының тарихына жан –жақты талдаулар жасалып жазылғандығымен құнды дерек көзі болып есептеледі[8]. Еңбектер Моңғолиядағы қазақтардың тарихы, мәдениеті, әдебиеті ондағы қазақтарға моңғолдық ортаның ықпалы, қазақ тарихында елеулі рөл атқарған адамдар мен сол ел тарихында еңбек етіп, із қалдырған қазақ зиялылары туралы көптеген мәліметтер мен тың деректер берілген. Моңғолиядағы қазақтардың тыныс – тіршілігін, тарихын белгілі бір тақырып аясында ғана қарастырып қоймай ондағы қазақтардың жеке қазақ ұлттық аймағын құрған кезеңінен бастап бүгінгі күнге дейінгі аралықтағы қоғамдық – мәдени, саяси жағдайын жүйелі қарастырған. Сонымен қатар профессор З.Қинаятұлының Ш. Қыланбаймен бірлесіп 2012 жылы жарыққа шыққан «Қобдалық қазақтар» атты еңбекте Қобда өңірі қазақтарының тарихынан жан –жақты сыр шертетін монографиялық еңбек. Еңбекте ғалым Қобда өлкесінің табиғатынан бастап аймақтың құрылуы тарихы ондағы аты танымал азаматтардың елге сіңген еңбектері және атамекенге оралғандары жайында көптеген мәселелерді қамтыған [9].

Моңғолиядағы қазақ диаспорасының тарихын этнографиялық тұрғыда зерттеп жүрген ғалымдардың бірі – Биқұмар Кәмалашұлы. Оның «Моңғолиядағы қазақтардың тарихи салт-дәстүрлері», «Моңғолиядағы қазақтардың дәстүрлі шаруашылығы» деген диссертациялық зерттеулерінде көп жылдар бойы ондағы қазақтардың салт-дәстүрлерін, тыныс – тіршілігін, шаруашылық түрлерін аң аулау, құсбегілік, балық аулау және тағы басқа мәселелерін этнографиялық тұрғыда зерттеген[10].

Досымбек Қатранның 1996 жылғы «Моңғолиядағы қазақтардың дәстүрлі тағамдар жүйесі» атты диссертациялық жұмысы Алтай тауының Қобда бетін мекендейтін қазақтардың тағамдар жүйесіне байланысты сан-алуан этнографиялық және мәдени дәстүрлеріне арналған[11]. Ғалымның 2002 жылы «Қазақтың ас –тағам мәдениеті» атты монографиясы жарыққа шықты.

Құрметхан Мұхамедиұлының «Моңғолиядағы қазақ субэтностының қалыптасуы мен дамуы» атты тарихи-этнологиялық тұрғыдан жазылған еңбек[12]. Жарияланған еңбегі негізінде ғалым 2000 жылы Ш.Ш.Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтындағы диссертациялық Кеңесте докторлық диссертация қорғады. Еңбекте Моңғолиядағы қазақ халқының тарихы, ру-тайпалық құрылымы, экономикасы, материалдық және рухани мәдениеті жайында мәліметтер берілген.

Отандық тарихтың дамуына сүбелі үлес қосуда жемісті еңбек етіп жүрген филология ғылымдарының докторы, профессор, түрколог Қаржаубай Сартқожа. Ол 2008 жылы «Байырғы түрік жазуы: алфавит жүйесі және филологиясы» атты тақырыпта докторлық диссертация қорғады. Ғалым ұзақ жылдар бойы жүргізген зерттеулерінің нәтижесінде ғылыми –теориялық тұрғыда оның «Көк түрік империясының билеуші тайпасы қыпшақтар, Орхон мұраларының тілі қыпшақ тілі тобына жатады» деген тұжырымдары ғылыми ортада мойындала қоймағанымен зерттеушілерге жаңаша ой тастап тұрған мәселелер[13,99 б.].

Қазақстан мен Моңғолияның 1960- 1980 жылдардағы экономикалық, ғылыми техникалық және мәдени қатынастарына арналған Х.С. Абдықадырованың кандидатық диссертациясын атап өту керек[14]. Зерттеуде Қазақстан мен Баян – Өлгейдің мәдени,

ағарту, ғылыми байланыстары, біздің республикамыздың түрлі мамандар дайындаудағы, соның ішінде педагогикалық кадрларды дайындаудағы, моңғол жеріндегі қазақ мектептеріне оқулықтар шығарудағы тигізген көмектері кеңінен қарастырылып, нақты мәліметтер негізінде дәлелденген.

Белгілі отандық этнограф, профессор С.Е. Әжіғали бастаған ғалымдардың құрастыруымен «Моңғолия қазақтары этникалық тобын зерттеудің бағдарлама-сұрақнамасы» атты кітапта моңғол еліндегі қазақ диаспорасы жайлы айта келе, Моңғолия қазақтарын кешпенді, жүйелі және кәсіби түрде зерттеу қажеттігін сондай –ақ тек дәстүрлі қазақ этникалық мәдениеттің көптеген белгілерін сақтап қалған қазақ этносының бөлігі ретінде ғана емес, көрші мемлекет территориясындағы жергілікті (аймақтық) этникалық топ ретінде қарастыру керектігін атап көрсеткен[15].

Ал 2007 жылы Моңғол мемлекетінің 800, Қазақ ордасының 550 жылдық мерекесі құрметіне арналған Ү.Құрманбайұлы мен Ш. Рахметұлының «Моңғолиядағы қазақ халқы» атты еңбегі жарық көрді[16]. Еңбекте қазақтардың Моңғолияға қоныстануынан бастап Баян-Өлгей ұлттық аймағының құрылу мен оны басқарудағы қазақ зиялылары, кенестік дәуірдегі Қазақстанмен байланыс, мәдениеті, әдебиеті және оқу ағарту мен денсаулық сақтау ұйымдары туралы, жалпы бүгінге дейінгі тыныс тіршілігі қамтылған ақпараттық сипаттағы мәліметтер келтірілген.

Ғалым Досан Баймолданың «Қазақ көші» деген еңбегінде осыдан 150 жылдай бұрын Моңғолияның батыс өлкесіне алғаш қоныстанған қазақтардың көш тағдыры және Қазақ елі тәуелсіздігін жариялаған кезде ең алғашқылардың бірі болып ата жұртқа көш керуенін бастаған Моңғолия қазақтарының басынан кешкен көш оқиғалары мен оған байланысты өзінің естеліктері берілген. Сонымен қатар Моңғолиядан атамекенге оралған қандастарымыздың елге қоныстануы мен бейімделуіне байланысты туындаған өзекті мәселелер жан –жақты қарастырылған[17]. Навий Лизаның «Моңғолиядағы қазақ мектептерінің қалыптасуы мен дамуы» атты кандидаттық диссертациясында Моңғолиядағы қазақ мектептерінің тарихы мен оның дамуын үш кезеңге бөліп қарастырған. Аталмыш еңбекте Моңғолия қазақтарының оқу-ағарту жүйесінің дамуы, сондай-ақ халық ағарту және педагогика саласы бойынша көптеген деректер келтірілген[18]. Сұраған Рахметұлының «Моңғолия мен Қытайды мекендеген қазақтардың қоғамдық – саяси өмірінің тарихы (1912-1949 жж.)» деген тақырыпта қорғалған кандидаттық диссертациясы және Дүниежүзі қазақтарының қауымдастығы шығарған «Көгілдір шабыт» еңбегі тың құжаттар мен мұрағат деректерін көп пайдаланғандығымен құнды[19].

Баян-Өлгей қазақтары жөнінде мұңғыл тарихшы, ғалымдары Д.Гонгор, Ц.Дамбодорж, А.Амар, Бат-Эрдэнийн Батбаяр еңбектерінен кездеседі. Айта кететін болсақ Бат-Эрдэнийн Батбаярдың тарихи-публицистикасында қазақтар жөнінде мүлдем сыңаржак пікір ұстанған [20]. Ғалым Цэвэн Жамсранов «Қазақтар алғаш Алтайдың арғы жағына сыйыспағандықтан, бергі бетінен кеңістік жер іздеп келген екен» деп жазады [21,135б.]. Қазақстан тәуелсіздігін алғаннан кейін Моңғолиядан атамекенге оралған Абай Мауқараұлы, Қайрат Бодауханұлы, Есенгүл Кәпқызы, Асылбек Рахатұлы, Дағжан Белдеубайұлы және т.б. зиялы қауымдарының «Моңғолиядағы қазақтар» туралы бұқаралық ақпараттық құралдар мен ғылыми журналдарда жарық көрген мақалалары моңғол еліндегі қандастарымыздың бүгінгі тыныс тіршілігінен мәліметтер береді.

Моңғолиядағы қазақ диаспорасы туралы 1990 жылдардан бұрын жарық көрген еңбектер маркстік-лениндік теорияға, коммунистік идеологияға, таптық партиялық принциптерге сай жазылғандықтан, оларда белгілі қателіктер мен бұрмалаушылықтардың көрініс табуы тарихи заңдылық. Соған қарамастан жоғарыда көрсетіліп, мазмұндарына қысқаша шолу жасалған зерттеулердің қазақ диаспорасының тарихнамасына қосар үлесі мол. Дегенмен, бұл еңбектер жаңа қозғалыстағы ғылыми жұмысқа қойылатын

методологиялық және әдістемелік талаптарға көп жағдайда сай келе бермейді. Оларда көбіне, мәліметтік – ақпараттық сипат басым болып келеді. Ал Қазақстан тіуелсіздігін алғаннан кейінгі жарыққа шыққан еңбектерде Моңғолиядағы қазақ диаспорасының тарихы, әлеуметтік – экономикалық жағдайы, сол елге бейімделуі мен онда туындаған кейбір қиыншылықтар туралы тың деректер мен құжаттарды пайдалана отырып, тарихи оқиғаға өркениет теориясы, ұлттық сана идеологиясы тұрғысынан тарихи-объективтік шындық принциптері негізінен ғылыми ізденіс жасалған.

1. Потанин Г.Н. Очерки Северо-Западной Монголии. Результаты путешествия, исполненные в 1876-1877 гг. По поручению ИГРО.-Вып. I-II. – Спб:Киршбаума, 1881. – С 425.; Вып. III-IV. – Спб: 1883- с 1023., Г.Е.Грумм- Гржимайло. Западная Монголия и Урианхайский край. – Исторический очерк этих стран в связи с историей Средней Азии.- Ленинград: Ученый комитет МНР,1926,- С 840.,Сапожников В.В. По Алтаю. Дневные путешествия 1895 года. –Томск: Литорг, 1987.- С 127., Казнаков А.Н. Монголия и Ким.– Спб:Рус.Геогр.Общество, 1907.- С. 320., Бурдуков А.В. В старой и новой Монголии.-Москва: Наука, 1969.- С 419.

2.Г.Е.Грумм- Гржимайло Западная Монголия и Урианхайский край. – Исторический очерк этих стран в связи с историей Средней Азии.- Ленинград: Ученый комитет МНР, 1930, - 500 б.

3.Мініс Ә., Сарай А. МХР Бай-Өлгей аймағының қазақ халқы тарихынан. – Бай-Өлгей: Аймақ баспаханасы, 1960. – 134 б.

4.Сарай А. Революциядан бұрынғы қазақ халқы. – Өлгей: Өлгей баспаханасы, 1991. – 106 б.;

5.Хабшай С. Баян-Өлгей аймағында партия ұйымдарының құрылуы. – Өлгей: Аймақ баспаханасы, 1978. –142 б.

6.Қабышұлы И. Керейлер керуені (тарихи мон.қысқаша шолу). Өлгей:Аймақ баспаханасы, 1978. - 190б., ҚабышұлыИ. Монғолия казактарының тарихы. Өлгей:Аймақ баспаханасы, 1980. – 240 б. Қабышұлы И.Қазақ қауымы: Қазақ ұлысының 2200 жылдың тарихы. – Алматы: Жазушы, 1997. – 224 б.

7.Қинаятұлы З. Жылыған жылдар шежіресі (Тарихи көркем публицистика). – Алматы: Мерей, 1995. – 297 б.

8.Қинаятұлы З. Моңғолиядағы казактар. – I том.–Алматы: Дүниежүзі казактарының қауымдастығы, «Атажұрт» баспасы, 2001.–318б. Моңғолиядағы казактар. – II том. – Алматы: Дүниежүзі казактарының қауымдастығы «Атажұрт» баспасы, 2007. – 256 б.

9.Қинаятұлы З.Қалаңбайұлы Ш. Қобдалық казактар (Моңғолиядағы казактар 3- кітап). – Алматы: Тарих тағылымы, 2012. – 278 б.

10.Камалашұлы Б. Моңғолиядағы казактардың салт-дәстүрлері (этнологиялық зерттеулер). – Өлгей:Аймақтық баспа, 1995.–342б 342б., Камалашұлы Б. Моңғолиядағы казактардың дәстүрлі шаруашылығы (XIX ғ.соңғы жартысы – XX ғ.): Тар. ғыл. докт. дис. ... авторефераты. – Алматы, 1998. – 54 б.

11.Қатран Д. Моңғолиядағы казактардың дәстүрлі тағам жүйесі: Тар. ғыл. канд. дис. ... авторефераты. – Алматы, 1996. – 24 б.

12.Мухамедиұлы Қ. Моңғолиядағы казак субэтностының қалыптасуы мен дамуы. – Алматы-Улаанбаатар: Чойжол, 1997. – 221 б.

13.Қинаятұлы З.Моңғолиядағы казактар тарихы мен тарихшылары, олардың Қазақстан тарихына қосқан үлесі. //Қазақстан туралы казак диаспорасының тарихи білімі.Алматы:Дүниежүзі казактарының қауымдастығы,-2013. – 179 б.

14.Абдыкадырова Х.С. Экономическое, научно-техническое, культурное сотрудничество Казахской ССР с Монгольской Народной Республикой (1960-1980гг.): Автореф. дис. ... канд. ист. наук. Алма-Ата, 1986. – 23 с.

15.Әжіғали С.Е., Ошанов О.Ж., Токтабай А.У., Оразбек Е.Ж. Моңғолия казактары этникалық тобын зерттеудің бағдарлама-сұрақнамасы. – Алматы: Ш.Ш.Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты, 2004. – 47 б.

16.Құрманбайұлы Ү., Рахметұлы Ш. Моңғолиядағы казак халқы. – Улаанбаатар қаласы: «АДМОН» баспаханасы, 2007. – 264 б.

17.Баймолда Д. Қазақ көші.– Алматы: «Нұр –Принт» баспасы, 2013. – 307 б.

18.Навий Л. Моңғолиядағы казак мектептерінің қалыптасуы мен дамуы. Пед. ғыл. кан. дис...авторефераты - Алматы : 2007.-27б.

19.Рахметұлы С. Моңғолия мен Қытайды мекендеген казактардың қоғамдық-саяси өмірінің тарихы:Тар.ғыл.канд.дис...авторефераты.Алматы, 2009. – 28 б.

20.АмарА. Монголын Товч туух.УБ. 1989., Бат-Эрдэнийн. Батбаяр. 20 зууны Монгол.УБ. 1995.

21.Цэвэн Жамсранов. Дархад.... хасаг, хамниган нарын гарал үндэс байдалын үгүүлэл. Улаанбаатор: 1927. – 250 б